

Aristoteles ve Heidegger'in Sanat Kuramlarında “Poiesis” ve “Phronesis”

Özet

Sanatın neliği ya da neye sanat yapıtı denilebileceği tartışması Platon ve Aristoteles'ten günümüz düşünürlerine kadar uzanan bir tartışmadır. Platon sanata gerçeklikten, hakikatten uzaklaştırıcı bir işlev yüklerken; Aristoteles, iyi ya da kötü eylemlerin taklidi olan tragedya ile ilişkilendirdiği sanatı, *gerçekle yüz yüze gelmenin* gerçekleştiği yer olarak ifade eder. Tragedyada taklit edilen “*korku*” ve “*acıma*” eylemleri “*hakikat*” ile *yüz yüze gelmenin aracıdır*. Sanat yapıtları “*katharsis*”in gerçekleştiği, özünden uzaklaşmış, boyun eğmişlik süreci içerisindeki insanın, kendi kurtuluşuna, kendi doğasına geri dönüşünün birer aracı gibidir. Aristoteles gibi Heidegger'e göre de sanat, “*hakikat*”e ulaşma, insanın içine düştüğü “*kendi-olamama*” halinden kurtulmanın olanağının sunulduğu bir yerdir. Sanat, hakikatin sesinin duyulduğu, ortaya çıktığı yerdir. Ne sanat hakikatin bir taklididir ne de sanat yapıtı hakikatin bir tasarımı olarak taklittir.

Sanat yapıtında hakikatin sesini duyabilme ya da hakikat ile yüz yüze gelebilme olanağını taşıyan ise insandır. İnsanın sanat denilen etkinliği gerçekleştirilebilmesi ve bu etkinliğin açıldığı dünyanın bilgisine ulaşabilmesi sahip olduğu *phronesis* erdemiyile olanaklıdır. Sanat yapıtını ortaya koyabilmek ya da bir sanat yapıtı üzerinde düşünebilmek ancak *phronesis* ile mümkündür. Aristoteles'e göre *praxisle* değil, *poiesisle* ilgili bir etkinlik olan sanat, bir “*yapma (making)*” süreci değil, “*yaratma (creating)*” sürecidir. *Phronesis* erdemini, bu sürecin sonunda düşünüp taşınarak ortaya konulan sanat yapıtının bilgisine ulaştıracak olmalıdır.

Bu yazıda, Aristoteles ve Heidegger'de sanatın ve sanat yapıtının neliğini nasıl dile getirdikleri ve bunun Platon'un sanat görüşünden farkı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, sanat -*techne*- ve zanaat arasındaki ilişki; sanatın “*poiein*” fiilinden türetilen “*poiesis*” kavramıyla ilgisi; sanat yapıtının ortaya çıkmasında “*phronesis*” erdeminin rolü; “*katharsis*”in gerçekleştiği sanat yapıtının nasıl olup da insanın kendi doğasına geri dönüşünün bir aracı olabileceği ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler

Aristoteles, Heidegger, *Poiesis*, *Phronesis*, *Katharsis*, *Mimesis*, Sanat, Sanat Yapıtı.

Sanatın neliği ya da neye sanat yapıtı denilebileceği tartışması kökleri oldukça eskiye dayanan bir tartışmadır. Günümüzde geleneksel sanat anlayışına karşı çıkan postmodern sanat anlayışlarının popülerliği, 'Sanat nedir?', 'Sanat ne olmalıdır?', 'Sanatın rolü nedir; gerçeği yansıtmak mı yoksa gerçeğin kendisini bulduğu yer olmak mı ya da toplumu eğitmek, gelecek için tarihsel bir belge olmak mıdır?', 'Sanat eleştirisi yaparken ya da bir sanat yapıtını eleştirirken bir ölçüte ihtiyaç duyulmakta mıdır ya da böyle bir ölçüt mevcut mudur?', 'Sanat ve zanaat bir ve aynı şeyler midir ya da ne gibi farklılıklar taşımaktadır?', 'Bir sanat yapıtını yaratma ya da yok etme ne türden etkinliklerdir?' gibi pek çok soruyu yeniden tartışmaya açmıştır.

Mozart'ın 20. piyano konçertosu ya da Beethoven'ın "5. Senfonisi" mi yoksa Pablo Picasso'nun "Guernica"sı ya da Van Gogh'un "Köylü Papuçları" mı sanat yapıtıdır? Her birini sanat yapıtı kılan kendine özgü özellikler var mıdır? Manet'in Reddedilenler Salonu'nda sergilenen "Kırda Öğle Yemeği" tablosunu ya da Pablo Picasso'nun "Avignonlu Kızları"nı eleştirirken ölçüt nedir? Gaudi'nin "La Sagrada Familia"sına ya da "Eiffel Kulesi"ne ya da eğer yapılabileseydi "Tatlin'in Kulesi"ne sanat yapıtı denebilir mi? Yoksa Piero Manzoni'nin kendi dışkısını bir konserve kutusunda "%100 Sanatçı Dışkısı" diye etiketleyip satması ya da Damien Hirst'ün formaldeitli bir akvaryumda ölü bir koyunu sergilemesi ya da Marcel Duchamp'ın "Şişe Rafı" ve "Porselen Pisuarı" (ya da "Çeşme"si) ya da pop art sanatçısı Andy Warhol'un reproduksiyonları mıdır sanat yapıtı?

Nedir sanat ya da sanat yapıtı?

1. Platon'da "Mimesis" Olarak Sanat

Platon sanatın neliğine ya da neye sanat yapıtı denileceğine ilişkin *Devlet'in X.* kitabında Sokrates aracılığıyla Glaukon'a ressamın yaptığı işi anlatırken şöyle der:

"İstersen bir ayna al eline, dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları" (Platon 1999: 596d-e).

Bir *mimesis*, bir tür taklit olan sanat, Platon'a göre, doğayı, insanı, hayatı bize yansıtmak üzere dünyaya bir ayna tutmaktadır. Bu sadece bir gerçekliğin yansıtılması olmayıp, bizi belki de hakikatten de uzaklaştıracaktır. Ressamın renklerle yaptığını, şair sözcüklerle yapacak, sadece duyular dünyasını yansıtacaktır. Bu bağlamda Platon'a göre sanatın, insanı gerçeklikten uzaklaştıran bir etkinlik; sanat yapıtının ise insanı iyinin, güzelin, doğrunun ideasına ulaşma amacından da uzaklaştıracak birer nesne olması beklenir. Platon *Timaios* diyalogunda verdiği sedir örneği ile sanatçının kim olduğunu dile getirir. Burada esas sanatçı Tanrı Demiurgos'dur. Tanrı Demiurgos elinde var olan ve biçim alabilecek maddeye, düzenden yoksun dünyaya, idealar dünyasının formlarını kazandırır. Elindeki yoğrulabilecek malzemeyi zihnindeki idelere bakarak biçimlendirir. Kendindeki değişmeyen, zamandan ve uzamdan bağımsız idelere bakarak duyulur alandaki her bir nesneyi, güneşi, gökteki yıldızları, gökyüzünü, tüm evreni kurar. Tanrı Demiurgos'un ideleri, kendileri birer kopya olan, değişken nesnelerin ilk örnekleridir. Tanrı Demiurgos, kendindeki sedir idesine bakarak bir tek sedir yapmıştır. Bu tek sedirden, bir sedir işçisi ise gerçeğine benzeyen sedirler yapmaktadır. En

sonunda bir ressam da tıpkı bir sedir ustası gibi hiçbir gerçekliği olmayan görünürde bir varlık, bir sedir resmi yaratır. Ressam, dülger ve Tanrı birer sedir ustasıdır. Tanrı, ya canı öyle istediği için, ya da başka türlü olamayacağı için bir tek sedir yapmıştır, o da sedirin aslıdır, özüdür. Sedirin de, her şeyin de aslını o yarattığına göre nesnelere yaratıcısı da o olmalıdır. Dülger bir sedir işçisi; ressam ise sedirin, yaptığı şeyin benzetmecisidir. Bir şeyin aslından üç derece uzağını, dülgerin elinden çıkan sedire bakarak yapmıştır. Bir şeyin aslından üç derece uzağını yapan ressam, bir marangozun ya da bir kunduracının sanatından anlamaz, ancak onların resmini yapmakla kalır (a.e., 597a-598a). Sanatçı, yani bir ressam ya da bir tragedya şairi, ancak varolanı taklit etmektedir.

Sanatın neliği ya da neye sanat yapıtı denilebileceği tartışması kökleri oldukça eskiye dayanan bir tartışma olsa da "Sanat nedir?"e, Batı'da verilen en eski cevap sanatın bir benzetme ya da taklit -yani *mimesis*- olduğudur. Platon'un *Devlet*'in X. Kitabında taklit olmakla olumsuzladığı sanat, insanı gerçeklikten uzaklaştıran bir etkinlik; sanat yapıtı ise insanı iyinin, güzelin, doğrunun ideasına ulaşma amacından da uzaklaştıracak birer nesne gibidir. Oysaki *Şölen* diyalogunda Platon "Güzel nedir (*ti esti to kalon*)?" sorusunu sormakla "güzel" idesini filozofun yürüdüğü yolda en üst aşamaya koyarak sanata ve sanatçıya karşı daha olumlu bir tavır takınır. Platon'a göre, insan, bir idea olarak öz güzelliğine, mutlak güzelliğe ulaşmalıdır. Yalnızca form ve maddeden oluşan sanat yapıtı, bu mutlak güzelin kendisi değil, güzel olan şeylerden birisi (*pros ti kalon*); güzelliğin kendisine (*kala kath'auta*) ulaşabilmenin bir aracıdır. Kendinde güzel, mutlak güzel bütün güzelliklerin üstündedir; yalnız güzel değil, varlığın da kendisidir. Platon'a göre;

"...Bu dünyanın güzelliklerinden başlayacaksın, hiç durmadan basamak basamak yüce güzelliğe yükseleceksin, bir güzel bedenden ikisine, ikisinden bütün güzel bedenlere, sonra güzel bedenlerden güzel işlere, güzel işlerden güzel bilgilere, güzel bilgilerden de sonunda bir tek bilgiye varacaksın. Bu bilgi de o tek başına var olan salt güzelliğe varmaktan, asıl güzelin özünü tanımaktan başka bir şey değildir" (Platon 1998: 211c).

Platon'un, tek tek varolanlardan, güzel olan şeylerden yola çıkarak kendinde güzeli, bir çeşit töz olarak güzeli kavramaya çalışmasıyla güzel, varolanları belirleyen bir *ousia*, töz olmaktadır. Mutlak güzeli kavrayan kişi, güzel ile aynı şey olan "iyi"yi, dolayısıyla "doğru"yu da kavrayacaktır. *İnsanın salt güzellikle karşı karşıya geldiği*, onu kavradığı *an için insan hayatı yaşanmaya değer* (a.e., 211d-212a). İşte o anda insan, *kendini bir yüzle, elle ayakla, bedene bağlı hiçbir şeyle göstermeyen, ne bir söz, ne bir bilgi, bir canlıda, belli bir varlıkta bulunmayan, ne canlıda, ne yerde, ne gökte, hiçbir yerde olmayan, kendi var, kendinden var, kendisiyle hep bir örnek olan; bütün güzelliklerin ondan pay aldığı; kendisi de onların parlayıp sönmeleriyle ne artan, ne eksilen, ne de bir değişikliğe uğrayan güzelliği görmeye başlar*"(a.e., 211a-b).

Güzeli ilk defa bir obje olarak ele alıp, sistematik bir biçimde işleyen Platon, güzellikle ilgili ortaya koyduğu düaliteyle -kendinde güzel ve tek tek güzel şeyler ikiliğiyle- sanat yapıtının mutlak olana -yani hakikate- ulaşmadaki yerini de belirlemiştir. Güzelliğin özünü, dolayısıyla iyi ve doğru olanla, karşı karşıya gelecek olan insanın kendisidir. Güzel bir lir, güzel bir çömlek ya da kendisi bir taklit olmaktan öte bir şey olamayan güzel bir sanat yapıtı gibi her tek güzel şey, Platon'a göre, gerçekliğin

kendisi olmayıp ancak insanın hakikate, mutlak güzele ulaşabilmesinin yolunu açacaktır. Bedenden başlayıp, ruh ve erdem güzelliğine geçecek olan, güzelliğin özüyle, dolayısıyla iyi ve doğru olanla karşı karşıya gelecek olan insanın kendisidir. Bu bağlamda, sanat yapıtı her ne kadar yalnızca *hyle* ve *eidostan* oluşan, üçüncü dereceden taklit edilmiş bir nesne olsa da insanın hakikate, mutlak güzele ulaşmasının araçlarından biri gibi görünmektedir. Sanat, özellikle *Şölen* diyalogunda, değerli bir yaratma etkinliği, varoluşsal bir etkinliktir. Amacı, kendinde güzele erişmek olan sanat bir *poiesistir*. Platon bunu şöyle dile getirir;

"Nerede olursa olsun, ister Helenler, ister yabancılar arasında kim güzel eserler ve değerler yarattıysa, dillere destan olmuştur. Bu türlü çocuklar babaları için tapınaklar kurdurmuştur. Bedenden doğan çocukların hangisi bunu yapabilmıştır?... Poiesis (yaratma) dediğimiz şey çok geniştir biliyorsun, varolmayan bir şeyi var etmenin her türüsüne poiesis (yaratma) deriz; böylece her sanatın yaptığı bir poiesis'tir, her yaratan da poetes'tir" (a.e., 209e-b)

Sanat etkinliğinin *poiesis* anlamıyla *Şölen* diyalogunda karşılaşılsa da, bu anlam, Platon'un estetik görüşünde geri planda kalmıştır. *Devlet*'in X. Kitabında sanatı taklit olmakla nitelendiren Platon, sanata sadece form ve maddeden oluşan bir biçimsellik yüklemekle, aynı zamanda sanata gerçeklikten, hakikatten uzaklaştırıcı bir işlev de yüklemiştir. Sanatı *poiesis*le ilgili bir etkinlik ve bir tür *mimesis* olarak betimleyen aynı dönem düşünürlerden Aristoteles ise onun aksine tragedyanın tanımını şöyle yapmaktadır;

"tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından temizlemektir (katharsis)" (Aristoteles 1999: 1449b).

Aristoteles'e göre tragedya da bir tür taklittir. Eylemin taklidi olup, karakter ve düşüncenin kendisini trajik eylemde ortaya çıkardığı yerdir. Ancak bu Platon'daki gibi üçüncü dereceden ve değersiz bir eylem ya da etkinlik olma anlamını taşımamaktadır. İyi ya da kötü eylemlerin taklidi olan tragedya, bir anlamda *gerçekle yüz yüze gelmenin*, karşılaşmanın gerçekleştiği yerdir. Tragedyada taklit edilen "*korku*" ve "*acıma*" eylemleri gerçekle karşılaşmanın birer aracı gibidir. "*Korku*" ya da "*acıma*" ile karşılaşma anı "*hakikat*" ile de *yüz yüze gelme anıdır*. Korkuya hazır olan insan, hakikatin sesini bu yüzleşme anında duyabilecektir. Çünkü korku, Heidegger'in deyişiyle "Varolanın bütününe aşır ötesine geçen tek heyecan"dır (Heidegger 1994: 68).

2. Aristoteles'te "*Mimesis*" Olarak Sanatın "*Poiesis*" ve "*Techne*" Kavramlarıyla İlişkisi

Aristoteles ve Heidegger'in sanat görüşlerinde "*korku*" ve "*katharsis*" kavramları birbirinden ayrılmaz bir biçimde iç içedir. Sanat yapıtları "*katharsis*"in gerçekleştiği, özünden uzaklaşmış, boyun eğmişlik süreci içerisindeki insanın, kendi kurtuluşuna, kendi doğasına geri dönüşünün birer aracı gibidir. Bu bağlamda, ne Aristoteles ne de Heidegger için sanat yapıtları sadece form ve maddeden oluşan bir biçimsellik taşımaz, yapıtın *araçsallığının* ardında "*hakikat*"e ulaşma, içine düştüğü "*kendi-olamama*" halinden kurtulma amaçlarına ulaştırma gibi bir işlevi de vardır.

Sanatçının ve yapıtın kökeni -herhangi bir şeyin varlığının açığa çıktığı kaynağının kendisi (Heidegger 2001: 56), sanat yapıtının bir armağanı (a.e., 18) olan sanat, yapıtındaki bu "hakikat"e ulaşmanın, içine düştüğü "kendi-olamama" halinden kurtulmanın olanağının sunulduğu yerdir. "Sanat, sanat yapıtındaki gerçekliktir" (a.e., 38). Sanat, kimi zaman bir şeyi yapmada bir hüner, bir beceri, bir meslekte uyulması gereken kurallar bütünü olan "zanaat" olarak, kimi zaman ise düşüncüleri dile getirmenin özel bir biçimi olarak kullanılagelmiştir.

Aristoteles, *praxis* ile *poiesis* arasında bir ayırım yaparak sanattan sözeder. Sanat, *praxis*le değil, *poiesis*le ilgili bir etkinliktir. Genel olarak eylem sözcüğü ile karşılanan *praxis* sözcüğünden farklı bir kullanımı olan *poiesis* sözcüğü, Yunanca *poiein* fiili ile anlatılan bir etkinliğin adı olup, *yapmak*, *üretmek*, *yaratmak* anlamlarında kullanılmaktadır. Sanat anlamına gelebilmesi için *poiesis* sözcüğünün nesnesinin belirtilmesi gerekir. *Poiein* fiilinin "geniş ve genel anlamı ancak nesnesi belirtilerek sınırlanır ve özelleşir. Örneğin, bu fiilden yapılmış bir ad olan *poietes* (yapan, üreten) sözcüğünün nesnelere değişikçe anlamı değişir: *poietes zoon* ressam, *poietes nomon* yasa koyucu, *poietes logon* hatip; (müzik alanında) besteci, (yazın alanında) ozan, yazar; *poietes komoidias* komediya ozanı, *poietes tragoidion* tragedya ozanı... Aynı biçimde, *poiesis* sözcüğünde *poiein* fiili ile anlatılan etkinlik ad kılığına girmiştir ve *poiesis* yapma, üretme, yaratma demektir. Şiir ve şiir sanatı anlamına gelebilmesi için ne yaptığının (nesnesinin) belirtilmesi gerekir; örneğin, *he ton zoon poiesis* resim (yapma) sanatı, *he ton epon poiesis* müzik, şarkı (yapma) sanatı ya da lirik şiir, *he ton epon poiesis* destan şiiri (yapma) sanatı" gibi (Sümer 1994: 459-460). Görüldüğü gibi, *poiein* fiilinden türetilen bu sözcük sadece sanat etkinliğinde ortaya konan bir iş anlamında değil, aynı zamanda meydana getirme, üretme gibi daha genel anlamlarda da kullanılabilir.

Aristoteles *poiesis* adı verilen etkinliği, tıpkı *praxis* gibi belirli bir amacı gerçekleştirmeye yönelik olmayla ilişkilendirir. *Poiesis*, etkinliğin gerçekleştiği süreçte, etkinliğin hedefi olarak amaca yönelmeyi kapsamaktadır. *Poiesis* etkinliği, kendinde bir değer taşımayıp, ulaştığı sonuç bağlamında anlam ve değer kazanır.

Aristoteles'e göre *poiesis* ile ilgili bir etkinlik olan sanatın, sözcük olarak karşılığı ise *techné*dir. *Techné* sözcüğü, *sanat* sözcüğü gibi farklı anlamlarda kullanılmakta ve bu nedenle zaman zaman karışıklıklara yol açmaktadır. Yunan dili *techné* sözcüğüyle nesnel bilgi olan etkinliklere işaret etmektedir. Bu sözcük, 'teknik' ve 'zanaat' sözcüklerini, sanat yapıtı üreten etkinliği ifade etmektedir. Bu iki kullanımdan hangisine işaret ettiğini sözcüğün sıfat olarak kullanımından çıkarmak mümkündür. Aristoteles'in *techné mimetike* kullanımı taklit sanatını imler ve bu sanatı marangozluktan, dülgerlikten ya da gemicilikten ayırır. Bu bağlamda biricikliği olan, düşünüp taşınarak ortaya konulan sanat yapıtı ile *techné*'nin 'teknik' kullanımına işaret eden sanat yapıtı da birbirinden ayrılmaktadır. Bu çok anlamlılık bağlamında bakıldığında, Aristoteles'in mimesis kuramı, mimetik ürün üretme anlamına gelen sanatsal yaratma etkinliğinin -yani *techné poietike* (yaratma sanatı)'nin- bütün türlerine ilişkin olarak karşımıza çıkmaktadır (a.e., 446-447).

Aristoteles'te *techné* sözcüğü, Heidegger'in de benzer biçimde ifade ettiği gibi, *episteme* sözcüğüyle birlikte ilerleyen, bilmeye verilen addır. *Techné* de *episteme* gibi

öğretilebilirdir. Her ikisi de bir şeyi avucunun içi kadar iyi bilmeyi, bir şey üzerinde söz sahibi olmayı dile getirirler (Heidegger 1998: 18). Ancak her ikisinin bilgi edinme yolu birbirinden farklıdır. *Epistemenin* nesnesi olduğundan başka türlü olamayacak olan, mutlak anlamda zorunlu olandır. Ruhun erdemlerinin bazılarını karakter erdemi bazılarını ise düşünce erdemleri olarak ayıran Aristoteles, ruhun kısımlarını da bu erdemlerle ilişkilendirerek akıl sahibi olan ve akıldan pay almayan yan olarak ayırmaktadır. *Techne* ve *episteme* de ruhun akıllı yanının iki ayrı etkinliğidir. *Technenin* nesnesi, olduğundan başka türlü olabilecek olan yapılan, üretilen şeydir. Bu bağlamda, *epistemenin* nesnesi aklın bilimsel yanıyla, *techne* ise aklın düşünüp tartan yanıyla ilgilidir. Birbiriyle aynı şey demeye gelen düşünüp taşınmak ile tartmak söz konusu olduğunda bilinen şudur ki; hiç kimse olduğundan başka türlü olamayacak şeyler üzerinde düşünüp taşınamayacaktır. Bu nedenle sanat da aklın düşünen ve tartan yanıyla ilgili olmak durumundadır. "Nitekim zorunlu olarak ya da mutlak olarak oluşan nesnelerin sanatı yoktur; doğal olanların da sanatı yok, çünkü bunlar ilkeleri kendinde taşır" (Aristoteles 1998: 1040a 10–15). *Techne* aynı zamanda nedenleri bilmeyi gerektirmesi bakımından bilgelikle ilişkilendirilebilen, yalnızca bir iş yapabilme becerisi olmayan bir akıl yürütme tarzıdır. Nedenleri bilen *techne* deneyle kazanılmış kavramlardan tümele ilişkin yapıya da çıkarır.

Akıldan pay alan yan ile ilgili bir huy olarak düşünülen sanat, "doğru akılla birlikte giden yaratmayla ilgili bir huydur, sanat yoksunluğu ise, karşıtı, doğru olmayan akılla giden yaratmayla ilgili bir huydur ve olduğundan başka türlü olabilen şeyle ilgilidir" (a.e., 1040a 15–20). Aristoteles'e göre, *λογον ἔχον λογιστικόν*'un bir etkinliği, bir tür yaratma huyu olan sanat, bilgelik (*sofia*), us (*nous*) ve aklıbaşındalık (*phronesis*) olarak adlandırılan düşünce erdemleri aracılığıyla bilgisi edinilebilecek türden bir etkinliktir. Eğitimle kazanılan bir *dianoetik* erdem (düşünce erdemi) olan *phronesis* bizi olduğundan başka türlü olabilecek olan yapılan, üretilen şeyin; biricikliği olan, düşünüp taşınarak ortaya konulan sanat yapıtının bilgisine ulaşılacak olan bir erdemdir.

3. Heidegger'de Varlığın Hakikatine Ulaşmanın Aracı Olarak "Sanat Yapıtı"

Aristoteles'in sanat görüşünün temel oluşturucuları Heidegger'in sanattan ve sanat yapıtından anladıkları bağlamında ele alınmak istendiğinde iki kavram dikkat çekmektedir: bunlardan biri *poiesis*, bir diğeri ise *phronesis*dir.

Aristoteles'in yapma ya da yaratma etkinliği sürecindeki bir amaçlılık anlamında kullandığı *poiesis*, sanatın bir "*yapma (making)*" süreci değil, "*yaratma (creating)*" süreci olduğunu ileri süren Heidegger'in sanat ve sanat yapıtının işlevine ilişkin söyledikleriyle de ilişkilidir. *Poiesisin* üretildiği hem *yapma*, hem *yaratma* hem de *üretme* anlamlarının her üçünü de taşıyan *poiein* fiilinin bu çok anlamlılığı Heidegger'de birbirinden belirli sınırlarla ayrılmış olsa da sanatın ne olduğunu söylemek bakımından önemlidir. Heidegger'de bir *yapma* süreci olmayıp, bir *yaratma* süreci olan sanat, *poiein* fiilinin "*yaratma*" anlamıyla ilişkilendirilir. Sanat yapıtının temel özelliği ise yaratma sürecinin ürünü olmasıdır. Bu bağlamda Heidegger ve Aristoteles *poiein* kavramlarını farklı bağlamlarda kullanmış olsalar da, hem Aristoteles

hem de Heidegger için sanatın, düşünüp taşınmayla *phronesis*le, insanın akıllı yanının bir etkinliğiyle ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Sanat yapıtını ortaya koyabilmek ya da bir sanat yapıtı üzerinde düşünmek ancak *phronesis* ile olanaklıdır. Heidegger'e göre nesnesi insansal varoluş olan *phronesis*, "açığa çıkma (*revealing*)"ya ulaştırmanın doğru ve uygun yoludur. Aynı şekilde Aristoteles'e göre de *phronesis* erdemi, olduğundan başka türlü olabilecek, varlığı deneyimlere ya da belirli türden ilke ve kurallara bağlı olmakla sınırlandırılmamış olan bir etkinlik alanı ve bu etkinliğin ortaya çıkardığı yapıt üzerinde düşünüp taşınmayı sağlayan şeydir. Her ikisi de *phronesis* erdeminin düşünüp taşınma eylemi ile birlikte, sanat yapıtının artalanını görmeyi sağlayacak ya da yeni bir yapıt yaratmaya yönlendirecek bir şey olduğunu düşünürler.

Heidegger'e göre sanat yapıtı, *üzerinde düşünülmesi mutlak gerekli* olan bir şeydir. Sanatı anladığımız, sanatın doğasını bilebildiğimiz bir yer olan sanat yapıtı, "bir şey (*a thing*)" olmaktan farklıdır. Sanat yapıtı yalnızca, Platon'un ifade ettiği biçimde, madde ve formdan ya da *hyle* ve *eidostan* oluşan, yalnızca kullanım değeri olan bir *nesne* değildir. O, yalnızca uzam ve zamanda var olan bir nesne de değildir. Yapıtın elbette ki belirli bir biçimi vardır, belirli bir yerde ve zamandadır, ancak bunun dışında onu sanat yapıtı yapan başka özellikler de yok değildir. Yalnızca fayda sağlayabileceğimiz bir *araç* olmaktan uzak olan, "*yapma*" değil de bir "*yaratma*" sürecinin sonucu olan sanat yapıtının özünün ne olduğu da önemlidir.

Aristoteles'in *techne mimetike* ile imlediği, marangozluktan, dülgerlikten ya da gemicilikten biricikliği olmaklıkla, düşünüp taşınmakla ortaya konulmasıyla ayrılan sanat yapıtı yalnızca *bir nesne* olmaktan öte bir şeydir. Burada '*zanaat*' ya da '*teknik*' anlamda, yalnızca bir *yapma*, form ve biçime sahip olan bir nesne olarak sergilenen sanat yapıtı anlamında *techne*den değil, aksine bilgelikle ilişkilendirilebilen, bir iş yapabilme becerisi değil de bir akıl yürütme etkinliği olan *techne*den söz edilmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki, Aristoteles ve Heidegger'de "*techne*" kavramı form ve maddeden oluşmanın ötesinde bir *özü* (*essentiası, substantiası*) de olan bir şeyi imlemektedir. Sanat yapıtı, hem tümel hem de evrensel olarak *şeyssel* karaktere sahiptir. Heidegger'e göre, yapıtlar arasında başlangıçta bize *şeyler* olarak verilirler. Bir sergide, ikamet ettiğimiz evimizde, kiliselerde ya da cadde ve sokaklarda pek çok sanat yapıtı ile karşılaşabiliriz. Van Gogh'un bir çift köylü pabucunun oluşturduğu resim bir sergiden diğerine taşınabilir. Birinci Dünya Savaşı boyunca Hölderlin'in ilahileri askerlerin sırt çantalarında temiz giysileri ile birlikte taşınmıştır. Benzer biçimde Mozart'ın 20. piyano konçertosunu ya da Beethoven'ın 5. senfonisini bir klasik müzik konserinde ya da bir bale gösterisinin herhangi bir yerinde dinleyebiliriz. Tüm bunlar birer nesne olarak orada varlardır. Ancak bunlar aynı zamanda birer *şey*'dir, *şeyssel* bir karaktere sahiptir. Renkli bir resim, sert bir mimari, gür bir müzik eseri kompozisyonu aynı zamanda birer *şeyssel* (*thingly*) öğedir. Bu durumda araştırılması gereken soru şu olacaktır: Peki sanat yapıtında apaçık biçimde onu *şeyssel* öge yapan nedir? Yolda duran taş, tarladaki toprak parçasına, gökyüzündeki bulutlara, sonbahar rüzgârına kapılmış yapraklara, ormandaki şahine, bütün bunlara nesne diyorsak, *nesne* dediğimizde neyi düşünüyoruz? Biz Van Gogh'un tablolarıyla, Beethoven'ın besteleriyle ya da Rodin'in heykelleriyle pek çok yerde karşılaşmaktayız. Ancak burada önemli olan onlarla karşılaştığımız mekânlarda sanat yapıtlarının birer *sanat yapıtı* olarak mı yoksa endüstrinin birer *nesnesi* olarak mı durduklarıdır. Heidegger, "yapıtı bir koleksiyonda, her hangi bir sergide sergilemek,

onu aslında kendi dünyasından çıkarmaktan, *aurasını* bozmaktan başka bir şey değildir" (Heidegger 2001: 39) der.

Sanat yapıtı, oluşturulmuş bir şeydir, ancak o *nesne* olmaktan ya da *nesneleştirilmiş bir şey* olmaktan ayrı bir şeydir. Sanat yapıtı bir dünya açımlar ve açıklığa olanak sağlar. "Bir yapıt olmak bir dünya kurmaktır" (a.e., 43). Sanat yapıtında, *dünya dünyalaşır* (a.e., 43). Sanat yapıtı, açtığı dünyayı devam ettirir, korur. Doğrulukla karşılaşılınan yer de sanat yapıtıdır. Sanat yapıtı *kendini açar -kendi kendini yapar- kendi yerini, aurasını* kendisi açımlar. Bu açıklık hakikatin açığa çıkma sürecini de beraberinde getirir. Heidegger'e göre iki temel özelliği -açığa çıkma ve bu açıklığı koruma özelliklerini- kendinde taşıyan sanat yapıtı yalnızca form (*eidós*) ve biçimden (*hyle*) oluşan araçsal bir nesne değildir. Sanat yapıtı, hem tümel hem de evrensel olarak *şeyssel karaktere* sahiptir. Kullanım değerine (*usefulness*) sahip olmanın ötesinde, bir dünya açılmakta, böylelikle hakikatin bilgisine ulaşmayı sağlamaktadır. Bu bağlamda denilebilir ki; bir sanat yapıtı karşısında yapılması beklenen biçimlendirilmiş bir sanat yapıtında dünyalaşan dünyayı belirli tanımlamalar ve betimlemelerden, önyargılardan bağımsızca görmektir. Bu ise ancak her tek kişinin kendinin yapabileceği türden bir şeydir.

Heidegger ve Aristoteles, sanat yapıtında dünyalaşan dünyanın, dünyanın açığa çıkmasının taşıyıcısı olarak "*insan*" üzerinde uzlaşır gibi görünmektedirler. Aristoteles'te sanat, insan aklının yaratmayla ilgili bir huyu, *phronesis* (*aklıbaşındalık*) olarak adlandırılan, düşünce erdemleri aracılığıyla bilgisi edinilebilecek türden bir etkinlik idi. Bu bağlamda sanat denilen etkinliğin gerçekleştiricisi ya da bu etkinliğin açılmadığı dünyanın bilgisine ulaşabilecek olan da insandır. Heidegger'de de sanatta açığa çıkan dünyanın taşıyıcısı olan insan (a.e., 44), sanat yapıtı ve araç arasındaki büyük uçurumu görebilecek ve sanat yapıtında hakikatin sesini duyabilecek olandır. Sanatın hakikatin sesi, ortaya çıktığı yer ve kişisel olmayan bir alan olduğunu (Beistegui 2003: 134) düşünen Heidegger'e göre "sanat, hakikatin bir taklidi değildir, yapıt da hakikatin bir tasarımı olarak taklit değildir" (a.e., 132). Varolanlar arasında tek varolan olan insan, olagelme sürecinde hakikatin sedasız sesini duyabilecek tek varolandır. "Sadece insan varolmaktadır" (Heidegger 1994: 16). Ödüllendirilmiş insan, sanat yapıtında ortaya çıkan hakikatin sesini duyabilme olanağını da taşımaktadır.

Heidegger'in *Dasein* ile imlediği insan, Varlık ile olan ilişkisini yeniden kurabilir, hakikatin bilgisini edinebilir. Ancak insan bunu düşünme etkinliği ile gerçekleştirebilir. Bu ise, teknik düşünüşten sıyrılıp, özlü düşünüşe başlamakla, Varlık'ı yeniden düşünmeye başlamakla mümkündür. Heidegger'e göre, "düşünceleri hem hesap-kitap yapmayan, hem de Varolanın başkılığından belirlenen düşünme, özlü düşünme olarak adlandırılır" (a.e., 49). Bu düşünme, insanın Varlığın hakikatini köklü olarak düşünmesidir. Özlü düşünme, Varlığın sesine itaat eder, Varlığın hakikatini dile getirir. Bu hakikatin sesini ise ancak bir sanat yapıtında, form ve maddeden oluşmuş olmanın ötesinde bir şey olan, bir dünya açılmayan sanat yapıtında duymak mümkündür. Heidegger'in *Dasein* ile imlediği, Aristoteles için *phronesis* erdemi ile düşünüp taşınabilme olanağına sahip olan insan, bir sanat yapıtında hakikat ile yüz yüze gelme olanağına sahip olandır. Nasıl ki hakikat ile yüz yüze gelme Aristoteles'te tragedyada taklit edilen "*korku*" ve "*acıma*" eylemleriyle mümkünse; benzer biçimde Heidegger'de de herhangi bir sanat yapıtında "*hakikat*" ile yüz yüze gelme anını

yakalamak mümkündür. İnsan yeniden terk ettiği özlü düşünmeyi başarabilirse, "korku" anında Varolanın raydan çıkmasıyla eşzamanlı olarak Varlığın sesini de duyabilir.

Nietzsche, "Tan Kızılığı"nın önsözüne şöyle başlar:

"Bu kitapta bir yer altı çalışanını bulacaksınız; burgulayan, kazan, toprağın altını oyan bir kimseyi. Onu ancak böyle bir dip çalışmasını göreceksiniz gözleriniz varsa görebilirsiniz" (Nietzsche 2001: 7).

Ve onun sonunda ulaşacağı şeyi de şöyle dile getirir:

"...kendi sabahına, kendi kurtuluşuna, kendi tan kızılığına?... Mutlaka geri dönecek. Ona aşağıda ne yaptığını sormayın. Görünürdeki bu Trophonios ve yeraltılı yeniden "insan olunca" size onu kendisi söyleyecek" (a.e., 7).

Heidegger'in *Dasein* ile imlediği, Nietzsche'nin "*didik didik araştıran bir insan*"ı, Aristoteles'in *phronesis* erdemi ile düşünüp taşınabilme olanağına sahip olduğunu ifade ettiği insan bir *dip çalışması* sonucunda kendi kurtuluşuna geri dönebilecek; hakikat ile yüz yüze gelebilecektir. Bu yüz yüze gelmeyi olanaklı kılacak olan yer ise yalnızca *sanattır, sanat yapıtıdır*.

"Poiesis" and "Phronesis" within the Aristotle's and Heidegger's Theories of Art

Abstract

The debate on what art is or what characterize an artwork began with Plato and Aristotle and has continued with the contemporary thinkers up to date. At the present day, especially as a result of the popularity of postmodern art which criticizes the concept of modern art intensively, many questions on art and artworks have been put forth: 'What is art?' 'How can we define art and artworks?' 'What is the aim of art; can it change the reality, or can it be a place in which the reality can find itself, or can or should art educate the public, or can it be regarded as a historical document for the future?' 'Do we need any criterion when we criticize art or a work of art?' 'Or do we have already any criterion of art?' "Are *art* and *craft* the same or different?" What is the difference between an artwork and a craft? 'What is the specificities of the activities that *create* an artwork?

Within the context of these essential questions, which one of them is an artwork, Mozart's *20th Piano Concerto* or Beethoven's *5th Symphony* or Pablo Picasso's "*Guernica*" or "*A Pair of Shoes*"? Have they any special feature which makes them an artwork? Which criterions of art have been taken for granted when Manet's "*The Lunch on the Grass*" which was exhibited in the Rejected Works Art Gallery and Picasso's "*Avignon*" were criticized. Could we term Gaudi's "*La Sagrada Familia*" or the "*Eiffel Tower*" or "*Tatlin's Tower*" when it could have been built as an artwork? What kind of differences are there between these two towers and Gaudi's "*La Sagrada Familia*" to be or not to be called as an artwork? Can we define Piero Manzoni's "*%100 Artist's Shit*" or Damien Hirst's "*A Sheep in Formaldehyde*" or Marcel Duchamp's "*Fountain*" and "*Bottle Rack*" or Andy Warhol's reproductions as artworks? So, what is art and what is an artwork? To answer these questions, we will deal with Plato and Aristotle's accounts of art from ancient philosophy and Heidegger's thoughts of art from the twentieth century's.

Plato defines art as a *mimesis* in his Xth book of *Politeia*. Plato considers art is a *mimesis*, a kind of imitation of the nature; it is like holding a mirror to the world reflecting the nature, man and life in the world. In his book *Symposion*, Plato putting the question "What is beauty (*ti esti to kalon*)?" he holds the idea of *beauty* one of the most important aims for a philosopher. Especially in *Symposion* art is seen a valuable creative activity. Art as a *poiesis* aims at getting *beauty itself*. But this concept of art i.e. art as *poiesis* is not the main concept of art in Plato's aesthetic theory.

Aristotle, as one of the eminent ancient philosopher, considers art not as activity dealing with *praxis*, but with *poiesis*. According to Aristotle, art as a creative activity which is not related to "*praxis*", but to "*poiesis*" is not a process of "*making*", but a process of "*creating*". He tackles art mainly differentiating *praxis* from *poiesis* and concentrating his analysis on the concept of *poiesis*. Art as a poetic activity can be worded as *techne*. Aristotle's concept of *techne mimetice* implies the art of imitation. *Techne* corresponds to the rationally calculating part of the soul. Art a *heksis* (habit) of human being concerned with creating and as a possibility of human being can go with virtue of *phronesis* (*practical wisdom*), in

other words as a human activity creating artworks needs to the virtue of *phronesis*. Aristotle considers art as *techne mimetica*, an activity of imitation as Plato. But it is an imitation of the actions or doings of man. And what imitated in artworks are the actions of fear and sympathy. These kinds of imitations are possible only in tragedies and imitated acts of fear and sympathy in tragedies are means of facing with reality. Then art generally can be seen as a medium in which character and thoughts are introduced by means of tragic actions.

While Plato criticizes art as a human activity that moves away us from the *reality*, from the *truth*, Aristotle who associates art with tragedy as an imitation of bad and good actions, conceives art as a place in which we come face to face with reality, encounter with the truth. The actions of "*fear*" and "*sympathy*" that are imitated in tragedy are the means of encountering with the *truth*. Artworks by means which "*katharsis*" would be actualized, are the means of returning to own nature or of liberation of human being who become distant from his own nature. As Aristotle, Heidegger considers art a way to reach the *truth* and also to be aware of the aims how human being can break away from "*not to being herself*". Art is the place we hear voice of the *truth* and a way of hearing the voice of the *truth*. Neither art is an imitation of truth nor is an artwork imitation as an idea of truth.

Merely human being has the capabilities by which either he/she hears the voice of the *truth* or encounters with the *truth in artworks*. To perform the activity called art or to get the knowledge of the world expounded in the artworks is possible only by means of virtue of "*phronesis*". We can get the knowledge of the artworks which are the product of a thinking process only by virtue of "*phronesis*". To create an artwork or to think on an artwork is possible only by way of "*phronesis*". According to Heidegger, art as a process of "*creating*" associates with the virtue of *phronesis* as Aristotle. Thinking on an artwork or creating an artwork is only possible with the virtue of *phronesis* which is the correct and suitable way to access *the unconcealing (aletheia)*.

Nonetheless, as to Heidegger, an art work by means of which we can conceive the nature of art is not only "*a thing*" consists of *hyle* and *eidos*. In appearance art works are given us as *things*. These *things* are not there only as an object, also they have a *thingly* character. Aristotle and Heidegger both speak of the concept of "*techne*" that consists of not only from *hyle* and *eidos*, but also has an *essentia (substantia)*. *Techne* as an activity of reasoning and interrelated with wisdom is the name given to the activity of knowing which goes with episteme. *Techne* and episteme both are two different activities of rational part of the soul. Art as a habit of human being and a creating activity of calculating part of the soul, can be known by way of "*phronesis*" human being merely hears the voice of the *truth* or encounters with the *truth* in art works.

In this paper, I will deal with the concepts of art and artworks in Aristotle and Heidegger and the differences between their views and Plato; and the relation between art -*techne*- and craft and between "*poiesis*" and art; and also the role of the virtue of "*phronesis*" creating an artwork. Within this context, I will also tackle the question how an artwork can be used as a means in turning back man's to own nature or his/her liberation.

Keywords

Aristotle, Heidegger, *Poiesis*, *Phronesis*, *Katharsis*, *Mimesis*, Art, Artworks.

KAYNAKÇA

ARISTOTELES (1998) *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 2. Baskı, Ayraç Yayınları: Ankara.

ARISTOTELES (1999), *Poetika*, çev. İsmail Tunali, 8. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.

DE BEISTEGUI, Miguel (2003) "Art, 'Sister of Philosophy'?", *Thinking With Heidegger*, pp.121-138, Indiana University Press: Bloomington.

HEIDEGGER, Martin (1994) *Metafizik Nedir?*, çev. Yusuf Örnek, 2. Baskı, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları: Ankara.

HEIDEGGER, Martin (1998) *Teknik ve Dönüş*, çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.

HEIDEGGER, Martin (2001) *Poetry, Language, Thought*, trans. Albert Hofstadter, 2. Printing, Perennial Classics: USA.

NIETZSCHE, Friedrich (2001) *Tan Kızılığı*, çev. Hüseyin Salihoğlu-Ümit Özdağ, 3. Baskı, İmge Kitabevi: Ankara.

PLATON (1998) *Şölen*, çev. Azra Erhat-Sabahattin Eyüboğlu, 7. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.

PLATON (1999) *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, 1. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

SÜMER, Necdet (1994), "Aristoteles'te Sanatsal Etkinliğin Doğası: Mimesis", *Humana, Bozkurt Güvenç'e Armağan Kitabı içinde*, Kültür Bakanlığı Yayınları: Ankara.